

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТРАНСПОРТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Васільцова Наталія Миколаївна

УДК 330.656.338.12

**ФОРМУВАННЯ ТАРИФУ НА ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ
АВТОТРАНСПОРТНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ З УРАХУВАННЯМ ЯКОСТІ
ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки Національного транспортного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Волинець Людмила Миколаївна,
Національний транспортний університет
Міністерства освіти і науки України,

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Богомолова Надія Іванівна
Державний університет інфраструктури і технологій,
завідувач кафедри фінансів і кредиту

доктор економічних наук, професор
Криворучко Оксана Миколаївна,
Харківський національний автомобільно-дорожній
університет,
завідувач кафедри менеджменту.

Захист відбудеться «21» грудня 2021 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.059.04 у Національному транспортному університеті Міністерства освіти і науки України за адресою: 01010, м. Київ, вул. М.Омеляновича-Павленка, 1, зала засідань (ауд. 333).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного транспортного університету за адресою: 01103, м. Київ, вул. Бойчука, 42.

Автореферат розіслано «19» листопада 2021 року.

в.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Антоніна БАЗИЛЮК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні з кожним роком зростає потреба громадян на якісні транспортні послуги, які б вирішували багато нагальних проблем українських міст – постійні затори, які паралізують місто, високий рівень забруднення повітря, економічні та психологічні втрати жителів міста. Особливе місце в наданні якісних транспортних послуг автотранспортним підприємством належить тарифу на перевезення, який є одним із ключових чинників у формуванні фінансових ресурсів підприємства, а, отже, і відображає його можливості щодо виконання основних своїх функцій.

На сьогоднішній день підприємства, що здійснюють міські пасажирські перевезення, потребують перегляду формування діючих тарифів на свої послуги у зв'язку з постійним зростанням витрат, обумовлених ростом цін на паливо, паливо-мастильні матеріали, підвищенням рівня заробітної плати, необхідністю виконання в значних обсягах поточного та капітального ремонту рухомого складу автотранспорту, частим зривом графіку руху на автобусних маршрутах, що також відображається на багатьох статтях витрат. Негативними наслідками невідповідності тарифу рівню економічно – обґрунтованих витрат є подальший фізичний знос основних засобів автопідприємств, що призводить до підвищення аварійності, зниження якості послуги пасажирських перевезень і в цілому загрози функціонування підприємств через недостатність фінансових ресурсів для здійснення ними операційної діяльності.

Така ситуація має визначену сферу негативного впливу, що розповсюджується як на суб'єктів підприємницької діяльності, які надають послуги з перевезення пасажирів, так і на населення міста, і на транспортну інфраструктуру в цілому.

Теоретичною та методологічною базою дослідження з питань формування тарифів на перевезення пасажирів є здобутки вітчизняних та українських вчених, а саме: А.В. Базиліук, М.В. Богаченко, Н.І. Богомолової, А.І. Воркут, Т.А. Воркут, М.В. Кіндій, С.А. Легкого, Я.Я. Назаренко, А.М. Новікової, Я.В. Шефтер, В.П. Яновської та інших. Питанням оцінки якості транспортних послуг присвячені праці О.В. Бакалінського, Є.Г. Логачова, О.М. Ложачевської, І.В. Спіріна, Г.Ю. Кучерук, О.М. Криворучко, В.Г. Шинкаренка та інших.

Втім, особливості сьогодення потребують впровадження нових підходів і методів для застосування сучасних механізмів формування тарифу на пасажирські перевезення, які б враховували не тільки витратні складові, але й вимоги споживачів щодо відповідного рівня якості послуг, що сприятиме покращенню стану транспортної системи і підвищить рівень виконання соціальних стандартів.

Необхідність вирішення зазначених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання, наукову новизну і практичну значущість.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт Національного транспортного університету за темами:

– «Розробка оптимальної організації та функціонування міської пасажирської транспортної системи в ринкових умовах» (номер державної реєстрації 0105U000665,

2005-2007 рр.) – у межах якої автором досліджено проблеми формування собівартості та тарифів на перевезення пасажирів;

– «Економічний розвиток і підприємництво в Україні» (номер державної реєстрації 0117U000126, 2016-2020 рр.) – у межах якої автором обґрунтовано аспекти контролю якості обслуговування пасажирів засобами імітаційного моделювання, а також засади формування тарифу з урахуванням якості транспортних послуг.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад та розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо формування тарифу на пасажирські перевезення з урахуванням якості надання автотранспортних послуг.

Для досягнення поставленої мети в роботі було визначено і вирішено наступні завдання:

– розкрити економічну сутність поняття «тариф на перевезення пасажирів», виділити основні структурні компоненти механізму формування тарифної політики автотранспортних підприємств;

– здійснити структурування елементів якості транспортних послуг і сформулювати концепцію їх забезпечення;

– розробити модель формування тарифу на перевезення пасажирів з використанням як вартісних складових, так і потреби пасажирів в якісних послугах;

– обґрунтувати методичний підхід щодо розрахунку тарифу на перевезення пасажирів автотранспортними підприємствами з врахуванням інтересів суб'єктів ринку транспортних послуг;

– запропонувати модель підвищення рівня якості перевезення пасажирів внаслідок активізації інвестиційних процесів на автотранспортних підприємствах;

– обґрунтувати напрями вдосконалення організації діяльності автотранспортних підприємств з метою регулювання елементів тарифоутворення на послуги пасажирського транспорту.

Об'єктом дослідження є процес формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортними підприємствами.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методичний інструментарій щодо формування науково-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів з урахуванням якості транспортних послуг автотранспортними підприємствами.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених за даною тематикою. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: абстрагування, аналізу і синтезу, індукції та дедукції, системний підхід (для цілісного пізнання процесу тарифоутворення на пасажирські перевезення та систематизації показників якості транспортних послуг), моделювання, порівняльний методи (для дослідження динаміки показників собівартості транспортних послуг та встановлення тенденцій їх змін у часі), статистичний аналіз (для оцінювання сучасних тенденцій розвитку, для структурування даних фінансової звітності автотранспортних підприємств), кореляційний та регресійний аналізи (для визначення ступеня зв'язку між показниками при їх підборі до моделі формування тарифу на перевезення пасажирів, статистичне спостереження й експертні оцінки (для визначення критеріїв

оцінки рівня якості перевезення пасажирів), графічний (для наочної ілюстрації у дисертаційній роботі досліджуваних явищ, процесів, закономірностей).

Інформаційної базу дослідження є офіційна звітність Державного комітету статистики України, дані фінансово-оперативної звітності автотранспортних підприємств України, закони та інші нормативно-правові документи, наукові монографії, статті, доповіді провідних фахівців на вітчизняних та міжнародних наукових і науково-практичних конференціях.

Математичні розрахунки за побудованими моделями формування тарифу на перевезення пасажирів та підвищення рівня якості перевезення пасажирів внаслідок активізації інвестиційних процесів на автотранспортних підприємствах виконувалися за допомогою комп'ютерних програм Microsoft Excel та Mathcad.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні проблеми тарифоутворення на основі поглиблення теоретичних засад та розроблення методичних та практичних рекомендацій щодо формування тарифу на пасажирські перевезення, які б враховували як витратні елементи автотранспортних підприємств, так і вимоги пасажирів до якості транспортних послуг.

удосконалено:

– модель формування тарифу на перевезення пасажирів за рахунок системного поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг, що дає змогу підвищити ефективність діяльності автотранспортних підприємств та врахувати вимоги населення на якісне обслуговування;

– інструментарій оцінки якості транспортної послуги на перевезення пасажирів, який, на відмінну від існуючого, встановлює відповідність визначеного показника якості його еталонному рівню, що враховується у формуванні тарифів на автотранспортні перевезення;

– методичний підхід до розрахунку тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством, який, на відмінну від існуючих, передбачає оптимізацію процесу перевезення пасажирів з урахуванням вимог до організації руху рухомих одиниць (транспортних засобів) та забезпечення якості транспортної послуги;

набуло подальшого розвитку:

– трактування сутності економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів, який визначається як встановлений грошовий еквівалент на пасажирські перевезення, що враховує економічні інтереси автотранспортного підприємства та задовольняє вимоги в якісному обслуговуванні споживачів транспортних послуг;

– класифікація показників якості перевезення пасажирів, що, на відмінну від існуючих, розподіляє їх на дві групи: необхідні – показники, які характеризують сам процес перевезення та додаткові - характеризують рівень комфорту поїздки. Це дозволяє визначити першочергові напрями впливу на підвищення рівня якості транспортних послуг;

– модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства за рахунок зміни обсягів надання послуг та відповідних витрат, що відображаються в розмірі тарифів на перевезення.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й обґрунтовані основні положення дисертаційної роботи доведено до рівня практичних рекомендацій:

– КП «КИЇВПАСТРАНС» автобусний парк №2 – використано методичні рекомендації щодо встановлення тарифів на пасажирські автобусні перевезення з урахуванням їх якості (акт впровадження № 77/82 від 23.02.2021 р.);

– ТОВ «ІНВЕСТ АВТОЛЮКС ЛТД» – впроваджено модель підвищення рівня якості перевезення пасажирів за рахунок активізації процесу інвестування автотранспортного підприємства (акт впровадження №258/1 від 07.07.2021 р.);

– ПП «НОВ-ТРАНС-АВТО» – використано методичні підходи розрахунку економічно-обґрунтованих тарифів з урахуванням якості транспортних послуг (акт впровадження №254/2 від 10.08.2021 р.);

– ПП «ЛЮКС-СМС» – підтверджено використання механізму розрахунку маршрутного тарифу на пасажирські перевезення, який передбачає врахування оптимального інтервалу руху. (акт впровадження №337 від 18.03.2021 р.);

– ТОВ «УКРАЇНА БУС» – запропоновано кількісну оцінку якості перевезення пасажирів, застосування якої сприяє підвищенню рівня комфортності послуги та збільшує кількість перевезених пасажирів (акт впровадження №599/20 від 15.12.2020 р.).

Теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес Національного транспортного університету при підготовці та викладанні дисциплін «Конкурентоспроможність підприємства», «Управління витратами», «Економіка підприємства» (акт впровадження №2223/05 від 01.10.2021р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, у якій представлено авторський підхід і особисто одержані теоретичні та практичні результати щодо формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, є авторським здобутком.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення, результати, висновки виконаного дослідження доповідалися автором та отримали схвалення на 13 науково-практичних конференціях: на LXIII, LXIV, LXVIII наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів, студентів та співробітників відокремлених структурних підрозділів Національного транспортного університету (Київ, 2007,2008,2012 рр.); XVIII науково-практична конференція «Моделювання і прогнозування економічних процесів». (Київ, 2014 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні напрями розвитку регіональних транспортних та логістичних систем» (Харків, 2018 р.); Proceedings of the 4 International Scientific and Practical Conference “Innovative Technologies in Science” (Warsaw, 2018); Proceedings of the 1st International Symposium on Intellectual Economics, Management and Education. (Vilnius, 2019); Problems and Innovations in Science. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. (Munich, 2020); I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференція «Інноваційні рішення в сучасній науці, освіті та практиці» (Київ, 2020 р.); Міжнародній науковій конференції

«Підприємництво в умовах кризи COVID-19 – урок на майбутнє». (Київ, 2021 р.) та інших.

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано у 25 наукових працях, у тому числі: 2 розділи у колективних монографіях; 9 статей (в т.ч. 6 – у наукових фахових виданнях України, 3 – у науково-практичних виданнях інших держав (США, Чехія), а також 13 публікацій апробаційного характеру, 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. Загальний обсяг надрукованих праць 9,7 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 216 сторінок друкованого тексту, з них 171 сторінка основного тексту. Дисертаційна робота містить 30 рисунків (з них 2 на окремих сторінках) і 23 таблиці (з них 4 на окремих сторінках). Список використаних джерел налічує 223 найменування, розміщений на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету й завдання, об'єкт та предмет дослідження, висвітлено наукову новизну й практичну цінність отриманих результатів, надано інформацію щодо особистого внеску здобувача та апробацію результатів, наведено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

У першому розділі «**Теоретичні основи формування тарифів на пасажирські перевезення**» досліджено сутність тарифної політики автотранспортних підприємств; узагальнено підходи до визначення поняття «тариф на перевезення пасажирів»; проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід формування тарифів на перевезення пасажирів; обґрунтовано впровадження якісної складової перевезень у розрахунок тарифу автотранспортними підприємствами; систематизовано елементи якості транспортних послуг і сформовано концепцію їх забезпечення.

Діюча Методика розрахунку тарифів на послуги пасажирського автомобільного транспорту №1175, яка діє з 2009 р. по теперішній час, при визначенні тарифу базується тільки на витратних складових, що в сучасних умовах є недостатнім для забезпечення вимог пасажирів щодо рівня якості транспортних послуг та не відповідає міжнародним стандартам якості. Проведений аналіз закордонного досвіду формування тарифів на пасажирські перевезення, показав специфіку даного процесу для кожної країни і дозволив виділити напрями, які доцільно впроваджувати в Україні.

В роботі узагальнено існуючі трактування визначення категорії «тариф на перевезення пасажирів» та встановлено, що вони не враховують аспект якості наданих послуг. Запропоновано авторський підхід, який визначає тариф на перевезення пасажирів, як встановлений економічно-обґрунтований грошовий еквівалент на пасажирські перевезення, що враховує як економічні інтереси транспортного підприємства, так і задовольняє вимоги споживачів в якісному обслуговуванні.

Для визначення рівня якості транспортних послуг та обґрунтування напрямів підвищення її рівня в роботі запропоновано класифікацію, яка враховує специфіку діяльності автотранспортних підприємств, особливості міських перевезень та передбачає розподіл показників якості на необхідні та додаткові. (табл.1)

Таблиця 1 – Класифікація показників якості автотранспортних послуг

Групи показників якості	Показники
НЕОБХІДНІ ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ	
Показники швидкості	Тривалість перевезення
	Частота зупинок автобуса (кількість перегонів)
	Частота руху автобуса
	Середня експлуатаційна швидкість руху автобуса
Показники своєчасності	Максимальний інтервал руху автобусів на маршруті
	Частка автобусів, що прибувають за розкладом
	Середньоквадратичне відхилення від розкладу руху автобуса
	Середній інтервал руху автобусів на маршруті
	Частка автобусів, що відправляються за розкладом
Показники безпеки	Надійність функціонування автобусів (коефіцієнт технічної готовності автобуса)
Показники надійності	Строк служби автобуса (коефіцієнт відповідності фактичного строку служби автобуса нормативному)
	Вірогідність безвідмовної роботи автобуса
ДОДАТКОВІ ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ	
Показники інформаційного обслуговування	Коефіцієнт інформаційного обслуговування пасажирів автобусами на маршруті
	Коефіцієнт інформаційного обслуговування пасажирів на зупинках
Показники комфортності	Площа приміщення автобуса, що припадає на одного пасажирів
	Допустимі санітарно-гігієнічні норми (коефіцієнт відповідності фактичної кількості автобусів із дотриманими санітарно-гігієнічними нормами)
	Допустиме наповнення салону автобуса пасажирів (статичний коефіцієнт використання місткості автобуса)
	Коефіцієнт, який враховує комфорт посадки та виходу з автобуса
	Культурний рівень обслуговування пасажирів
Показник вартості часу пасажирів	Середня вартість часу затраченого на переміщення пасажиром

Забезпеченню якості перевезення пасажирів, передують оптимальна організація маршрутів міської пасажирської транспортної системи, яка складається з оптимально організованих послідовних рейсів. Під оптимально організованим рейсом пропонується розуміти рейс, у якому інтервал руху визначається на основі критерію, що враховує економічні інтереси перевізника і забезпечує виконання основних показників якості перевезення (інтереси пасажирів).

У другому розділі «Діагностика діяльності автотранспортних підприємств та особливостей формування ними тарифів на пасажирські перевезення» визначено основні тенденції економічного розвитку автотранспортних підприємств та проаналізовано вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на їх

діяльність; проаналізовано особливості формування тарифів на пасажирські перевезення; запропоновано модель формування тарифу на перевезення пасажирів за рахунок поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг.

В контексті обґрунтування механізму формування тарифів на пасажирські перевезення автотранспортними підприємствами з урахуванням якості транспортних послуг важливого значення набуває аналіз рівня сучасного стану підприємств даної підгалузі. Аналіз проводився в розрізі фінансових показників діяльності автотранспортних підприємств та визначав вплив на їх рівень факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Виявлено тотожність проблем пасажирських автотранспортних підприємств України, а саме: збиткова діяльність, великий відсоток пільгових категорій пасажирів, нестача кваліфікованих працівників на підприємствах, застарілий рухомий склад, велика кількість незадоволених пасажирів, як наслідок - стрімке підвищення рівня автомобілізації населення та погіршення стану екології. Однією з визначальних причин такого стану є існуюча політика державного регулюванням тарифів на перевезення пасажирів.

Як засвідчив проведений аналіз, ставлячи за мету сприяння економічно-соціальної стабілізації суспільства та недопущення необґрунтованого підвищення тарифів, держава адміністративними методами здійснює регулювання цінової ситуації на ринку пасажирських перевезень, не враховуючи особливості цього специфічного виду послуг.

В роботі узагальнено недоліки існуючої тарифної системи, а саме: збитковість перевезення як пільгових так і платних пасажирів (розмір тарифу не компенсує всі витрати підприємства); отримані надходження не дають можливості розширення діяльності підприємств, оновлення рухомого складу; єдність тарифів не враховує якість наданих послуг і тому не стимулює її підвищення; неадаптованість тарифів до конкретних умов перевезень ускладнює фінансові розрахунки між автотранспортними підприємствами та органами місцевого самоврядування. При визначенні рівня тарифів неодноразово виникали суперечки з приводу недостовірності та неповноти інформації стосовно складу витрат, наближених значень загальних обсягів перевезень пасажирів за рік та пільгових категорій пасажирів, а якість надання транспортних послуг взагалі не враховується.

Основою для побудови тарифів на перевезення є рівень і структура виробничої собівартості. Собівартість транспортних послуг виступає основним економічним показником, який характеризує ефективність використання всіх видів ресурсів, що залучаються для здійснення перевезень автомобільним транспортом.

Проведена діагностика структури собівартості автотранспортних підприємств дозволили зробити висновок, що вона залежить не тільки від географічного розташування підприємств, але й від режиму руху транспортних засобів, що впливає і на абсолютну величину витрат – базову складову тарифу на перевезення.(рис.1)

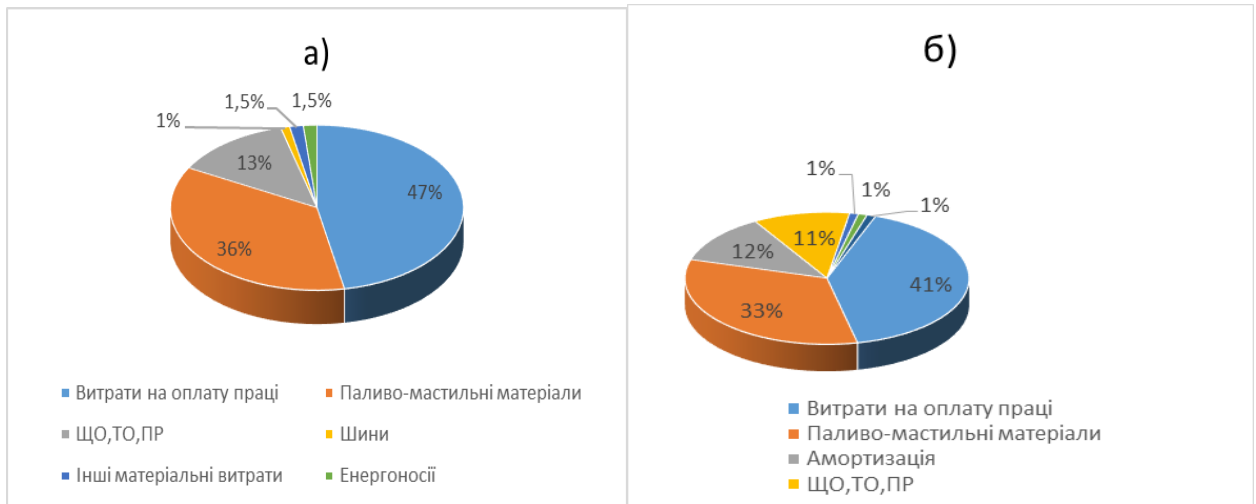

Рисунок 1 – Структура виробничої собівартості пасажирських перевезень:
а) у звичайному режимі руху; б) в режимі маршрутного таксі.

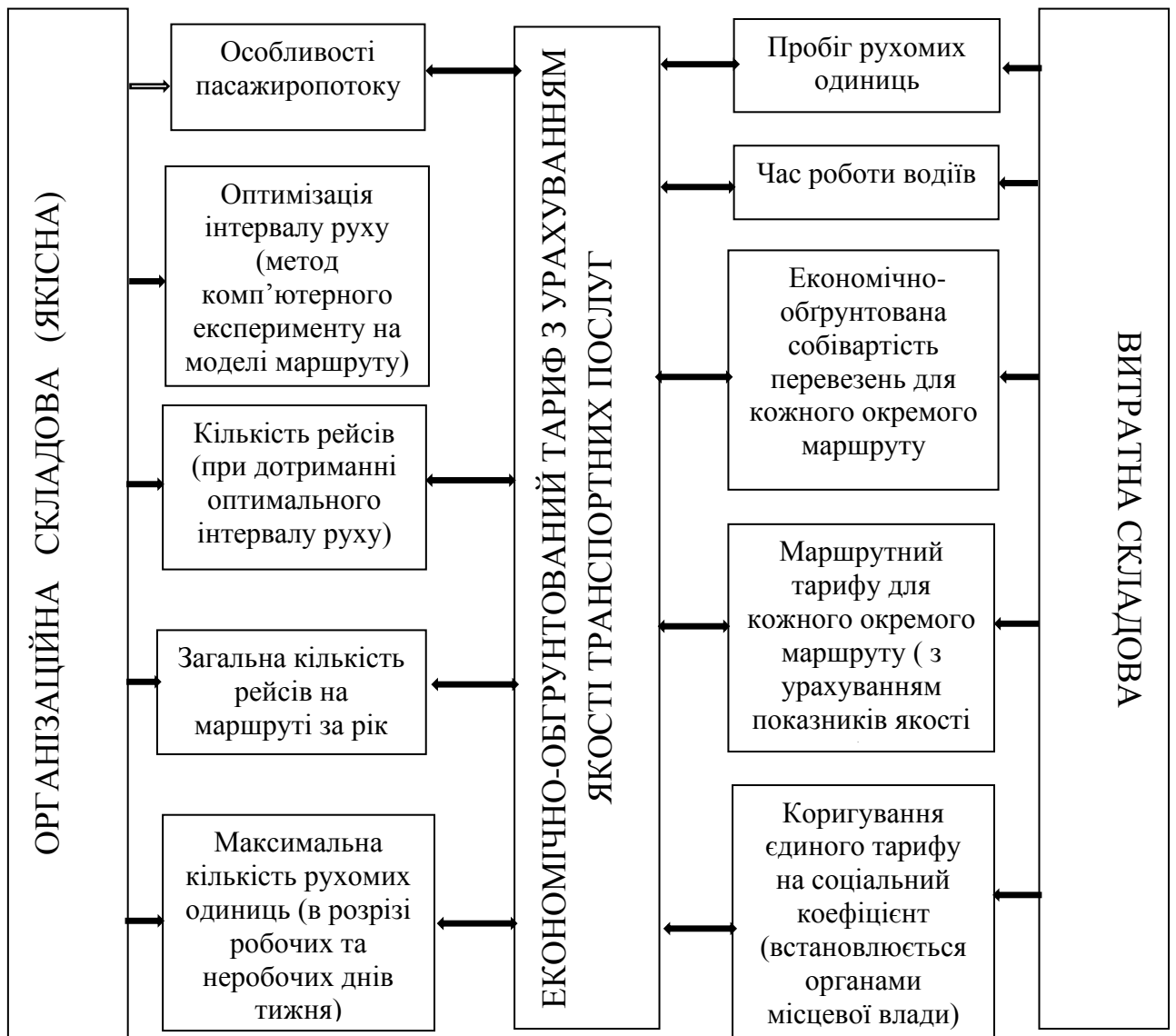

Рисунок 2 – Модель формування тарифу на перевезення пасажирів при поєднанні витратних та якісних складових транспортних послуг

В роботі акцентовано на необхідності врахування у тарифах як інтересів перевізників (можливості покриття витрат на послуги; забезпечення рентабельності перевезень і отримання доходу на рівні, який сприятиме розвитку підприємства і його інноваційно-інвестиційній активності; узгодженості з інтересами органів місцевого самоврядування для отримання дотацій та компенсацій за перевезення пільгових категорій пасажирів), так і бажань пасажирів (відповідність рівню платоспроможного попиту населення; отримання безпечної та якісної послуги; забезпечення психологічно-емоційного комфорту).

Для виконання перелічених вимог, в роботі запропонована модель формування тарифу на перевезення пасажирів за рахунок системного поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг, що дає змогу підвищити ефективність діяльності автотранспортних підприємств та врахувати вимоги населення на якісне обслуговування (рис. 2).

Застосування даної моделі сприятиме як покращенню фінансового стану підприємства, так і підвищенню задоволеності споживачів транспортних послуг.

У третьому розділі **«Удосконалення методичних засад формування тарифу на перевезення пасажирів з урахуванням якості послуг»** розроблено інструментарій оцінки якості транспортної послуги на перевезення пасажирів; запропоновано модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства; представлено методичний підхід до розрахунку економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів.

З метою підвищення обґрунтованості та дієвості тарифоутворення на підприємствах пасажирського транспорту запропоновано інструментарій оцінки якості транспортної послуги, який базується на визначенні оптимального інтервалу руху транспортних одиниць. Доведено, що саме через інтервали руху (з врахуванням часу доби) забезпечуються підвищені вимоги пасажирів до рівня якості послуг автотранспортних підприємств, що впливає на кількість рейсів, які виконуються на маршруті за добу. Таким чином, врахування інтересів пасажирів впливає на зміну організації маршруту та передбачає визначення оптимального інтервалу руху транспортних засобів. Запропоновано під оптимальним розуміти такий інтервал руху, який забезпечує як економічні інтереси перевізника, так і враховує вимоги пасажирів. Даний інтервал є компромісом (інтереси суб'єктів транспортування протилежні): перевізник і пасажир поступуються деякою часткою своїх інтересів таким чином, щоб їх сумарні втрати у вартісному вигляді були мінімальними (рис.3)

Рисунок 3 – Критерії оптимізації інтервалів руху транспортних засобів

Даний підхід, з використанням результатів моніторингу пасажиропотоків, дозволяє на моделі маршруту спроектувати та обґрунтувати необхідну кількість рейсів для роботи на ньому рухомих одиниць, враховуючи зазначені показники якості.

Проведений аналіз автотранспортних підприємств України дозволив виявити недостатню кількість сучасного рухомого складу, який би задовольняв вимоги пасажирів щодо комфортних умов переміщення. Запропоновано модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства. Враховуючи специфіку послуг, які надають автотранспортні підприємства, додатковими джерелами інвестування виявлено кошти державних та місцевих бюджетів, програми міжнародних організацій, продаж вуглецевих квот України іншим державам та інше. Оновлення рухомого складу дає можливість збільшити обсяги перевезення пасажирів, що буде мати позитивний вплив на фінансові надходження автотранспортних підприємств, зменшення кількості автомобілів на дорогах міст, внаслідок використання якісного громадського транспорту.

В роботі представлено методичний підхід до розрахунку економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів. (рис.4)

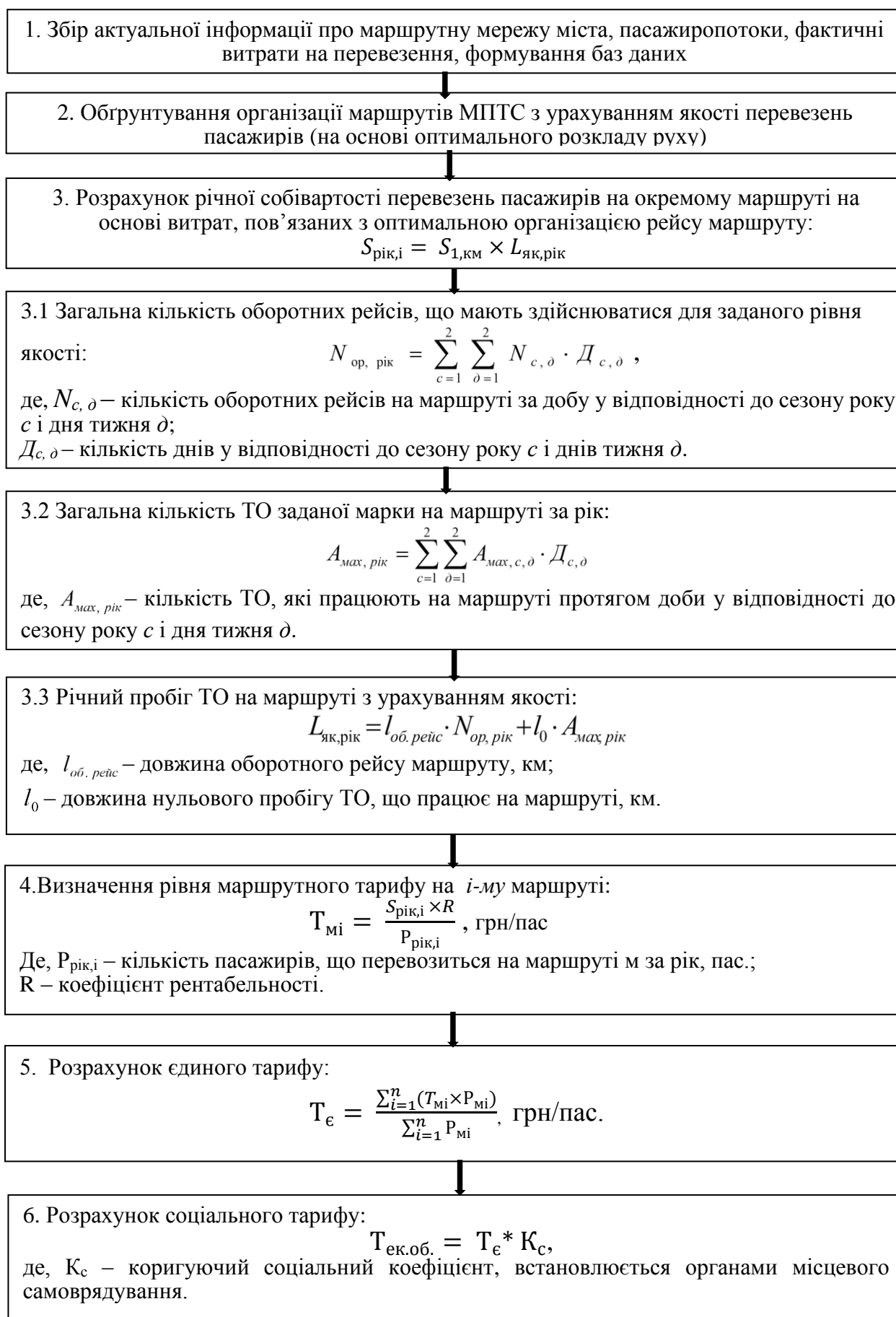

Рисунок 4 – Методичний підхід до розрахунку економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів з урахуванням якості транспортних послуг

Дана методика була апробована на таких автотранспортних підприємствах: КП «Київпастрас» автобусний парк №2, ТОВ «Інвест автолюкс ЛТД», ПП «Нов-транс-авто», ПП «Люкс-СМС», ТОВ «Україна Бус». Отримані результати підтверджують адаптованість запропонованих методичних засад до умов діяльності автотранспортних підприємств. Розроблені практичні рекомендації щодо формування тарифів на перевезення пасажирів дозволяють врахувати не тільки витратні складові собівартості перевезень, але і якісну складову транспортних послуг, що забезпечить підвищення рівня якості обслуговування пасажирів та їх кількість, прозорість та чіткість взаєморозрахунків між автотранспортними підприємствами та державою.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та вирішено актуальне економічне завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розроблення методичного інструментарію формування тарифів на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг. Отримані науково-практичні результати свідчать про досягнення мети, виконання поставлених завдань та дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. Узагальнення підходів до визначення сутності категорії «тариф на перевезення пасажирів» дозволило уточнити зміст цієї дефініції. Так, тариф на перевезення пасажирів визначається як встановлений економічно-обґрунтований грошовий еквівалент на пасажирські перевезення, що враховує економічні інтереси автотранспортного підприємства та задовольняє вимоги в якісному обслуговуванні споживачів транспортних послуг. В наш час необхідним є не лише врахування витратних складових процесу перевезення пасажирів, а й обґрунтування відповідного рівня якості, який вони отримують. Тому що, саме відповідний рівень якості транспортних послуг дозволить збільшити обсяги перевезення пасажирів, забезпечити їх стабільний психологічно-емоційний стан, зменшити рівень автомобілізації в містах і як наслідок покращити екологічний стан міст.

2. З позиції системного підходу обґрунтовано показники якості автотранспортних послуг, до яких віднесено показники швидкості, своєчасності, безпеки, надійності, показники інформаційного обслуговування, комфортності, показник вартості часу пасажирів. Дані показники розподілено на дві групи необхідні та додаткові показники якості. Необхідні показники - забезпечують сам процес перевезення, а додаткові дозволяють досягнути певного комфортного рівня поїздки. Підвищення рівня якості послуг, передбачає додаткові витрати підприємства, що потрібно враховувати при встановленні тарифів.

3. На основі аналізу сучасного стану і тенденцій розвитку підприємств автотранспортної підгалузі систематизовано напрями розвитку автотранспортних підприємств, серед яких основними виокремлено такі: оновлення рухомого складу, підвищення якості транспортних послуг, підвищення рівня безпеки транспортних перевезень, екологізація діяльності. Забезпечення вказаних напрямів можливе внаслідок активізації процесів інвестування. Тому, в роботі запропонована модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, за рахунок активізації процесів

інвестування автотранспортного підприємства. Зроблено висновок, що систематичне спрямування комплексу зусиль і ресурсів за вказаними напрямками забезпечить збільшення кількості перевезених пасажирів.

4. За результатами цілісного підходу щодо об'єднання витратної та якісної складової (в результаті оптимізації інтервалу руху транспортних засобів, який знаходиться методом імітаційного моделювання на моделі маршруту враховуючи актуальні дані про пасажиропотоки) економічно-обґрунтованого тарифу з метою узгодження економічних інтересів автотранспортних підприємств та підвищення рівня якості надання послуг, запропоновано модель формування економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів за рахунок системного поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг, що дає змогу підвищити ефективність діяльності автотранспортних підприємств та врахувати вимоги населення на якісне обслуговування.

5. З метою оцінки якості транспортних послуг запропоновано інструментарій кількісної оцінки рівня якості наданих послуг. А саме - дотримання компромісної кількості пасажирів у салоні рухомих одиниць (визначається відповідно до марки рухомої одиниці та за принципом однакових втрат інтересів автотранспортних підприємств та пасажирів), показник сумарної кількості пасажирів, яким було відмовлено у перевезенні внаслідок переповнення рухомих одиниць дорівнює нулю ($\sum N_B = 0$); сумарний час очікування пасажирами рухомих одиниць, пов'язаний з порушенням оптимального розкладу руху дорівнює нулю ($\sum t_{оч} = 0$); сумарні пасажиро-кілометри, що були зроблені на перегонах маршруту з порушенням комфортності поїздки дорівнюють нулю ($\sum S_{пас/км}^k = 0$); відповідність тарифу на перевезення очікуванням споживача ($B_{т.оч.} = 1$). Цей підхід дає змогу, в результаті моніторингу пасажиропотоків, кількісно оцінити рівень якості перевезення пасажирів та в разі потреби скоригувати відповідні процеси.

6. Для врахування якості транспортних послуг в розрахунок тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством запропоновано методичний підхід щодо розрахунку відповідного тарифу. Дана методика є дієвим і ефективним засобом для виконання розрахунків собівартості окремого маршруту міської пасажирської транспортної системи, яка визначається відповідно до якісного пробігу транспортних одиниць та є основою для розрахунку маршрутного тарифу. При знаходженні всієї сукупності маршрутних тарифів є можливим розрахувати єдиний економічно-обґрунтований тариф на перевезення пасажирів, що за потреби коригується органами місцевого самоврядування на рівень соціального коефіцієнту, який держава зобов'язується відшкодовувати автотранспортним підприємствам, щоб вони мали змогу ефективно функціонувати на ринку пасажирських перевезень. Практична апробація запропонованих методично-практичних рекомендацій на КП «Київпастрас», ТОВ «Інвест автолюкс ЛТД», ПП «Нов-транс-авто», ПП «Люкс-СМС», ТОВ «Україна Бус» показала високий рівень їх адекватності, а запропоновані розрахунки тарифу на пасажирські перевезення з урахуванням якості транспортних послуг виявилися актуальними.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у виданнях іноземних держав:

1. Васільцова Н.М., Волинець Л.М. Особливості досвіду закордонних країн, щодо формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортними підприємствами. *Veda a perspektivy* №1, Praga. 2021. P.312-317. (Особистий внесок автора: досліджено методичні засади формування тарифу на перевезення пасажирів в Сингапурі). [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-1\(1\)-312-317](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2021-1(1)-312-317).

2. Vasilzova N.N., Sokulskiy O.E., Hilevska E.Y., Panchenko D.L. Simulation technology of the route of the city passenger transport system with considering service quality and technogenous impact on environment. *Journal of Automation and Information Sciences* № 4, USA, 2017. P.82–87. (Особистий внесок автора: проаналізовано вихідні дані для побудови імітаційної моделі).

3. Vasilzova N.N., Sokulskiy O.E., Hilevska E.Y., Panchenko, D.L. Solving the problem of the route modeling of the urban passenger transport system with considering quality of passenger service and technological impact on environment. *Journal of Automation and Information Sciences*. №6. USA. 2017. P. 47–57. (Особистий внесок автора: досліджено взаємозв'язок якості пасажирських перевезень та їх впливу на екологію міста).

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Пилипенко Н.М., Логачов Є.Г. Засади методики визначення тарифу на міському пасажирському маршруті із урахуванням якості перевезення. *Вісник Національного транспортного університету. Частина 2. Науково-технічний збірник №13*. К., 2006. С. 99-103. (Особистий внесок автора: досліджено методичні засади формування тарифу на перевезення пасажирів).

5. Васільцова Н.М., Логачов Є.Г., Гілевська К.Ю. Інформаційне забезпечення задач „собівартість” і „тариф” на маршруті МПТС з урахуванням якості перевезення. *Вісник Національного транспортного університету. Частина 2. Науково-технічний збірник №19*. К., 2009. С. 60-63. (Особистий внесок автора: розкрито економічну сутність категорій «собівартість» та «тариф»).

6. Васільцова Н.М., Логачов Є.Г., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю. Визначення параметрів сумісного пасажиропотоку міського маршруту, розділеного між рухомими одиницями приватного і комунального перевізників. *Вісник Національного транспортного університету. Частина 2. Науково-технічний збірник №21*. К., 2010. С. 183-185. (Особистий внесок автора: визначено основні чинники, які впливають на рентабельність автотранспортних підприємств).

7. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гайдай Г.Г. Економіко-математичне моделювання при визначенні тарифу пасажирських перевезень на маршрутах МПТС із урахуванням якості обслуговування пасажирів. *Управління проектами, системний аналіз і логістика: Науковий журнал. Випуск 13*. К. 2014. С.344-351. (Особистий внесок автора: систематизовано витрати виробничої собівартості пасажирських перевезень).

8. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю. Економіко-математичне прогнозування обсягів перевезень пасажирського транспорту. *Економіка: теорія та*

практика: Науково-практичний журнал. Київський інститут банківської справи. Випуск 2(4).К. 2014. С.83-87. (Особистий внесок автора: досліджено економічні фактори, які впливають на обсяги перевезення пасажирським транспортом).

9. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Дрозд А.О. Економіко-математичне моделювання якості пасажирських транспортних послуг на основі нефінансових показників. *Економічний вісник НТУУ «КПІ». Випуск12. К. 2015. С.513-519. (Особистий внесок автора: проаналізовано вплив фінансових та нефінансових показників автотранспортного підприємства на якість перевезення).*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

10. Пилипенко Н.М. Основні засади методики визначення маршрутного тарифу на міському пасажирському маршруті з урахуванням якості перевезення. *LXIII Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та структурних підрозділів університету. Київ, НТУ. 2007. С. 279*

11. Пилипенко Н.М. Методика визначення маршрутного і регіонального тарифів МПТС із урахуванням якості перевезення. *LXIV Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та структурних підрозділів університету. Київ, НТУ. 2008. С. 311*

12. Васільцова Н.М., Логачов Є.Г. Вдосконалення методики розрахунку тарифу міського пасажирського маршруту для сумісного пасажиропотоку приватного і комунального перевізників з урахуванням якості перевезення. *LXVIII Науково-практична конференція науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів та структурних підрозділів університету. Київ, НТУ. 2012. С. 344. (Особистий внесок автора: проаналізовано діючу Методику розрахунку тарифів).*

13. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю., Панченко Д.Л. Імітаційне економіко-математичне моделювання в задачах визначення тарифу в пасажирських перевезеннях на маршрутах МПТС із урахуванням якості обслуговування пасажирів. *Моделювання та прогнозування економічних процесів: матеріали XVIII Науково-практичної конференції. Київ, НТУУ «КПІ», 2014. С.93-95 (Особистий внесок автора: проаналізовано економіко-математичні складові тарифів).*

14. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю., Панченко Д.Л. Програмні засоби імітаційного моделювання в забезпеченні контролю якості обслуговування пасажирів на маршрутах міської пасажирської транспортної системи. *Математичне та імітаційне моделювання систем. МОДС 2016: 11 міжнародна науково-практична конференція. Чернігів, 2016. С. 142-146. (Особистий внесок автора: проаналізовано та систематизовано економічні інтереси автотранспортних підприємств).*

15. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю. Інформаційна система контролю якості пасажирських перевезень з використанням засобів імітаційного моделювання. *Проблеми інформатизації: Тези доповідей VI міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2016. С.16-17. (Особистий внесок автора: проаналізовано показники якості перевезення пасажирів).*

16. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю. Технологія якісної організації перевезень пасажирів міським громадським транспортом. *Розбудова економічної освіти та формування основ фінансової грамотності учнівської молоді*

– основа розвитку громадянського суспільства та становлення економіки знань: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. К., 2017. С.152-154. (Особистий внесок автора: визначено вплив якості транспортних послуг на соціально-економічний рівень розвитку міста).

17. Васільцова Н.М., Логачов Є. Г., Гілевська К.Ю. Засади методики наково-обгрунтованого тарифу на послуги пасажирського автотранспорту з урахуванням якості перевезення. *Міжнародна науково-практична конференція: «Перспективні напрями розвитку регіональних транспортних та логістичних систем»*. Х., 2018. С.149-154. (Особистий внесок автора: визначено засади економічно-обгрунтованого тарифу на перевезення пасажирів).

18. Васільцова Н.М., Логачов Є.Г., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю. Соціальна оцінка моделі організації міського пасажирського маршруту за критеріями якості. *Proceedings of the 4 International Scientific and Practical Conference “Innovative Technologies in Science”*. № 3(31), Vol. 7. Warsaw, 2018. P. 14–17. (Особистий внесок автора: обгрунтовано соціальну оцінку показників якості перевезення пасажирів).

19. Васільцова Н.М., Сокульський О.Є., Гілевська К.Ю. Якісна складова моделювання організації міського маршруту при формуванні тарифу пасажирських перевезень *Proceedings of the 1st International Symposium on Intellectual Economics, Management and Education*. Vilnius Gediminas Technical University. Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2019. P. 157-159. (Особистий внесок автора: проаналізовано недоліки системи тарифоутворення в Україні та визначено роль якісної складової в ній).

20. Васільцова Н.М. Методичні основи формування тарифу на пасажирські автомобільні перевезення. *Інноваційні рішення, в сучасній науці, освіті та практиці: Матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (наукове видання), 17-18 листопада 2020 у 2 ч. Ч.1., НТУ, Київ, 2020. С. 113-116.*

21. Vasiltsova N., Hilevska K. Scientifically-based tariff for passengers bus transportation by public transport. *Problems and Innovations in Science. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. Littera Verlag. Munich, Germany. 2020. P. 29-33. URL: <http://el-conf.com.ua/>. (Особистий внесок автора: проведено аналіз діючої Методики розрахунку тарифу на пасажирські перевезення в Україні.).

22. Васільцова Н.М., Логачов Є.Г. Обгрунтування тарифу і забезпечення показників якості перевезення пасажирів в умовах пандемії Covid-19. *Міжнародна наукова конференція «Підприємництво в умовах кризи COVID-19 - урок на майбутнє»*. К., 2021. С.50-53. (Особистий внесок автора: досліджено методичні основи формування тарифу за умов підвищення рівня якості послуг).

Монографії

23. Васільцова Н.М. Проблема формування тарифу на міські пасажирські автобусні перевезення з урахуванням якості наданих послуг. *Сучасні процеси трансформації у бізнесі та виробництві: теорія, методологія, практика (зовнішньоекономічна діяльність, промислове виробництво та транспорт): монографія за ред. Л. М. Савчук, Л.М. Бандоріної*. Дніпро: Пороги, 2019. С. 506-514.

24. Vasiltsova N., Sokulskyi O., Hilevska K., Lebid V., Kopiak N Modeling prerequisites for the route functioning of the passenger transport system taking into account quality criterias of passenger services and quarantine restrictions. *Theoretical aspects of*

modern engineering. Boston. 2020. P. 294-298. (Особистий внесок автора: визначена економічна роль показників якості обслуговування пасажирів).

Свідоцтво

25. Соціально-економічна оцінка моделі, що дозволяє забезпечити раціональну організацію міського пасажирського маршруту з урахуванням економічних інтересів перевізника і якості обслуговування пасажирів. Г.С. Прокудін, Є.Г. Логачов, О.Є. Сокульський, К.Ю. Гілевська, Н.М. Васільцова. Літературний письмовий твір науково-технічного характеру. *Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. № 72567 Міністерство економічного розвитку і торгівлі України*. заяв. Від 12.04.2017 № 73149; дата реєстр. 27.06.2017. 15 с.

АНОТАЦІЯ

Васільцова Н.М. Формування тарифу на перевезення пасажирів автотранспортним підприємством з урахуванням якості транспортних послуг. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний транспортний університет Міністерства освіти і науки України, Київ, 2021.

Дисертаційна робота присвячена розробці науково-методичних положень і обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо формування тарифу на пасажирські перевезення з урахуванням якості надання автотранспортних послуг.

Досліджено соціально-економічну сутність процесу формування тарифів на пасажирські перевезення автотранспортним підприємством. Узагальнено теоретичні концепції та відповідний методичний інструментарій, обґрунтовано впровадження якісної складової перевезень у розрахунок тарифу автотранспортними підприємствами та сформовано концепцію її забезпечення. Визначено основні тенденції економічного розвитку автотранспортних підприємств та проаналізовано вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на їх діяльність. Запропоновано модель формування тарифу на перевезення пасажирів за рахунок поєднання якісних і витратних складових транспортних послуг. Розроблено інструментарій оцінки якості транспортної послуги на перевезення пасажирів та модель підвищення рівня якості обслуговування пасажирів, внаслідок впливу інвестування автотранспортного підприємства. Запропоновано методичний підхід до розрахунку економічно-обґрунтованого тарифу на перевезення пасажирів з урахуванням якості транспортних послуг.

Ключові слова: автотранспортне підприємство, перевезення пасажирів, тариф на перевезення пасажирів, собівартість, якість транспортних послуг.

АННОТАЦИЯ

Формирование тарифа на перевозку пассажиров автотранспортным предприятием с учетом качества транспортных услуг. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный транспортный университет Министерства образования и науки Украины, Киев, 2021.

Диссертационная работа посвящена разработке научно-методических положений и обоснованию практических рекомендаций по формированию тарифа на пассажирские перевозки с учетом качества предоставления автотранспортных услуг.

Исследована социально-экономическая сущность процесса формирования тарифов на пассажирские перевозки автотранспортным предприятием. Обобщены теоретические концепции и соответствующий методический инструментарий, обоснованы внедрение качественной составляющей перевозок в расчет тарифа автотранспортными предприятиями и сформирована концепция ее обеспечения. Определены основные тенденции экономического развития автотранспортных предприятий и проанализировано влияние факторов внутренней и внешней среды на их деятельность. Предложена модель формирования тарифа на перевозку пассажиров за счет сочетания качественных и затратных составляющих транспортных услуг. Разработан инструментарий оценки качества транспортной услуги на перевозку пассажиров и модель повышения уровня качества обслуживания пассажиров вследствие влияния инвестирования автотранспортного предприятия. Предложен методический подход к расчету экономически обоснованного тарифа на перевозку пассажиров с учетом качества транспортных услуг.

Ключевые слова: автотранспортное предприятие, перевозка пассажиров, тариф на перевозку пассажиров, себестоимость, качество транспортных услуг.

ABSTRACT

Vasiltsova N.M. Formation of the tariff for the transportation of passengers by the motor transport enterprise taking into account quality of transport services. - Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.04 - economics and management of the enterprises (on kinds of economic activity). - National Transport University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to the development of scientific and methodological provisions and substantiation of practical recommendations for the formation of the tariff for passenger transportation, taking into account the quality of motor transport services.

Today, enterprises engaged in urban passenger transport need to review the formation of existing tariffs for their services in connection with the constant increase in costs due to rising prices for fuel, fuels, and lubricants, rising wages, the need to meet significant amounts of current and overhaul of rolling stock, frequent disruption of bus schedules, which is also reflected in many cost items. The negative consequences of the tariff inconsistency with the level of economically justified costs are further physical depreciation of fixed assets of motor companies, which leads to increased accidents, reduced quality of passenger services and in general the threat of enterprises due to lack of financial resources to operate.

In the dissertation work the social and economic essence of the process of formation of tariffs for passenger transportations by the motor transport enterprise is investigated. Theoretical concepts and the corresponding methodical tools are generalized, the introduction of a qualitative component of transportations in the calculation of the tariff by the motor transport enterprises is proved and the concept of its maintenance is formed. The main tendencies of economic development of motor transport enterprises are determined and the influence of internal and external factors on their activity is analyzed. The model of formation of the tariff for the transportation of passengers at the expense of a combination of qualitative and expensive components of transport services is offered. A toolkit for assessing the quality of transport services for passenger transportation and a model for improving the quality of passenger service due to the impact of investing in the trucking company has been developed. A methodical approach to the calculation of economically justified tariffs for passenger transportation taking into account the quality of transport services is proposed.

The recommendations and conclusions presented in the dissertation apply to the subjects of the passenger transportation market. Their implementation makes it possible to calculate and use a scientifically sound tariff for passenger transportation, which is based on a combination of costly and high-quality components of the cost of passenger transportation. This allows to increase the efficiency of motor transport enterprises and increase the quality of transport services.

Keywords: motor transport enterprise, passenger transportation, the tariff for passenger transportation, cost price, quality of transport services.